

makro tika

**Makroekonomska analiza
in ekonomska politika**

Janez Šušteršič
Egon Žižmond

Učbeniki MFDPŠ

Glavni urednik
dr. Valerij Dermol

Člani uredništva
dr. Kristijan Breznik
dr. Drago Dubrovski
dr. Špelca Mežnar
dr. Janez Šušteršič
dr. Nada Trunk Širca

ISSN 2232-6332

ekonomija

Makroekonomska analiza in ekonomska politika

Janez Šušteršič
Egon Žižmond

Makroekonomska analiza in ekonomska politika

dr. Janez Šušteršič
dr. Egon Žižmond

Recenzenta

Izdala in založila

Mednarodna fakulteta za družbene
in poslovne študije
Mariborska cesta 7
3000 Celje

Naklada 200 izvodov

Celje, 2016

© 2016 Mednarodna fakulteta
za družbene in poslovne študije

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

330.101.541(075.8)(076.1)
338.2(075.8)

ŠUŠTERŠIČ, Janez, 1966–

Makroekonomska analiza in ekonomska politika / Janez Šušteršič,
Egon Žižmond. – Celje : Mednarodna fakulteta za družbene
in poslovne študije, 2016. – (Učbeniki MFDPŠ, ISSN 2232-6332)

ISBN 978-961-6813-39-6

1. Žižmond, Egon
283211520

kazalo

Kazalo

- Seznam slik **9**
- Seznam preglednic **11**
- Predgovor **15**

Uvod **17**

- 1 Sistematika ekonomske znanosti **19**
- 2 Področja proučevanja narodnega gospodarstva **25**
 - 2.1 Ekonomske zakonitosti **25**
 - 2.2 Družbenoekonomski sistem **26**
 - 2.3 Ekonomski sistem in ekonomska politika **30**
 - 2.4 Gospodarska struktura in uspešnost gospodarjenja **31**
- 3 Metode proučevanja **33**

Prvi del *Dejavniki potencialnega in dejanskega bruto domačega proizvoda Slovenije* **37**

- 4 Družbene in gospodarske razmere v prvi Jugoslaviji pred drugo svetovno vojno **39**
 - 4.1 Kratka zgodovina Slovencev **39**
 - 4.2 Država Jugoslavija **39**
- 5 Dejavniki potencialnega bruto domačega proizvoda **41**
 - 5.1 Prebivalstvo **41**
 - 5.2 Naravno bogastvo **55**
 - 5.3 Proizvedeno bogastvo **58**
 - 5.4 Tehnološki napredek **67**
- 6 Dejavniki dejanskega bruto domačega proizvoda **69**
 - 6.1 Dejavniki dejanskega bruto domačega proizvoda Slovenije v okviru nekdanje Jugoslavije **69**
 - 6.2 Razvoj slovenskega gospodarstva v okviru nekdanje Jugoslavije **73**
 - 6.3 Dejavniki dejanskega bruto domačega proizvoda Slovenije po letu 1990 **78**
 - 6.4 Razvoj slovenskega gospodarstva po osamosvojitvi Slovenije **80**
 - 6.5 Svetovna gospodarska in finančna kriza **84**
 - 6.6 Politična ekonomija slovenske tranzicije **91**

Drugi del *Analiza bruto domačega proizvoda in bruto nacionalnega dohodka* **99**

- 7 Bruto domači proizvod **101**
 - 7.1 Metode merjenja in strukture bruto domačega proizvoda **101**
 - 7.2 Nominalni in realni bruto domači proizvod **106**
 - 7.3 Preračun bruto domačega proizvoda v enotno valuto **108**
 - 7.4 Mednarodne primerjave bruto domačega proizvoda **110**
 - 7.5 Drugi problemi pri merjenju bruto domačega proizvoda **111**

8 Rast bruto domačega proizvoda Slovenije **115**

9 Uporaba bruto domačega proizvoda **119**

- 9.1 Končna zasebna potrošnja **119**
- 9.2 Potrošnja države **130**
- 9.3 Investicije **135**
- 9.4 Ekonomski odnosi s tujino **149**

10 Bruto nacionalni dohodek **167**

Tretji del *Makroekonomska politika: uravnavanje poslovnih ciklov* **169**

11 Osnovni pojmi **171**

- 11.1 Vloga države v gospodarstvu **171**
- 11.2 Ekonomski subjekti in nosilci ekonomske politike **173**
- 11.3 Ključne ekonomske spremenljivke **174**
- 11.4 Cilji ekonomske politike **179**
- 11.5 Instrumenti ekonomske politike **180**
- 11.6 Izbira instrumentov makroekonomske politike **182**
- 11.7 Tradicionalni pristop k ekonomski politiki **184**
- 11.8 Izvedbene in analitične omejitve tradicionalnega pristopa k ekonomski politiki **188**

12 Denarna politika **199**

- 12.1 Vloga denarja in kredita **199**
- 12.2 Ponudba denarja – denarni agregati **201**
- 12.3 Bančni sistem in kreiranje denarja **202**
- 12.4 Bližnji cilji denarne politike **208**
- 12.5 Trg vrednostnih papirjev in denarna politika **213**
- 12.6 Kratkoročni in dolgoročni vidik proticiklične denarne politike **216**
- 12.7 Pomen kredibilnosti denarne politike **218**

13 Fiskalna politika **223**

- 13.1 Pojmi in cilji fiskalnega sistema in politike **224**
- 13.2 Bruto domači proizvod in fiskalna politika **225**
- 13.3 Multiplikator in njegovi učinki **226**
- 13.4 Vgrajeni avtomatski stabilizatorji **229**
- 13.5 Ciklični in strukturni proračunski primanjkljaj **231**

- 13.6 Ugotavljanje proticikličnosti fiskalne politike **233**
- 13.7 Omejitve proticiklične fiskalne politike **236**
- 13.8 Ekonomika ponudbe in fiskalna politika **239**
- 13.9 Monetarni učinki fiskalne politike **240**
- 14 Makroekonomska politika v odprtem gospodarstvu **243**
 - 14.1 Devizni tečaj in denarna politika **243**
 - 14.2 Plačilna bilanca in proticiklična politika **254**
- 15 Stabilizacijska politika **263**
 - 15.1 Vzroki inflacije **263**
 - 15.2 Strategije protiinflacijske politike **264**
 - 15.3 Izkušnje držav s protiinflacijsko politiko **271**
- Četrti del *Mikroekonomska politika: uravnavanje posameznih trgov in strukturne politike* **273**
- 16 Osnovni pojmi **275**
 - 16.1 Vloga države pri uravnavanju trgov **275**
 - 16.2 Dejavniki dolgoročne gospodarske rasti **284**
- 17 Uravnavanje (regulacija) trgov **293**
 - 17.1 Uravnavanje blagovnih trgov **293**
 - 17.2 Uravnavanje trga dela **298**
 - 17.3 Uravnavanje finančnih trgov **304**
- 18 Alokativna fiskalna politika **309**
 - 18.1 Davčna politika in gospodarska rast **309**
 - 18.2 Javni izdatki in gospodarska rast **314**
- 19 Politika ekonomskih odnosov s tujino **319**
 - 19.1 Teoretična izhodišča mednarodne menjave **319**
 - 19.2 Zaščitna politika **325**
- Peti del *Politična ekonomija in institucije* **331**
- 20 Osnovni pojmi **333**
 - 20.1 Politična ekonomija **333**
 - 20.2 Od normativne k pozitivni analizi ekonomske politike **334**
 - 20.3 Vloga ekonomistov pri oblikovanju ekonomske politike **336**
- 21 Izbrani problemi politične ekonomije **339**
 - 21.1 Inflacija kot posledica ekonomske politike **340**
 - 21.2 Poslovni cikli kot posledica ekonomske politike **341**
 - 21.3 Ekonomska politika kot ujetnica interesnih skupin **346**
 - 21.4 Prerazdelitvena fiskalna politika **348**
- 22 Institucije in ekonomska politika **357**
 - 22.1 Pomen institucij za delovanje ekonomskega sistema **358**

Kazalo

22.2 Politična ekonomija institucionalnih sprememb **367**

22.3 Institucionalni okvir delovanja trgov in ekonomske politike **384**

Literatura **391**

seznam

Seznam slik

- 5.1 Rast prebivalstva Slovenije **42**
- 5.2 Gibanje stopenj natalitete in mortalitete v Sloveniji **43**
- 5.3 Priselitve in odselitve v Sloveniji **45**
- 5.4 Bruto investicije v osnovna sredstva in potrošnja stalnega kapitala, Slovenija **62**
- 5.5 Bruto domači proizvod in nove investicije, Slovenija **63**
- 6.1 Nekaj rezultatov slovenskega gospodarstva v obdobju 1953–1990 **75**
- 6.2 Gibanje delovnega in kapitalnega koeficienta slovenskega gospodarstva (1956–1988) **76**
- 6.3 Izokvanta slovenskega gospodarstva (1956–1988) **76**
- 6.4 Nekaj rezultatov slovenskega gospodarstva v obdobju 1991–2014 **83**
- 6.5 Gibanje delovnega in kapitalnega koeficienta slovenskega gospodarstva (2000–2012) **84**
- 6.6 Izokvanta slovenskega gospodarstva (2000–2012) **84**
- 8.1 Rast obsega BDP Slovenije (nominalni BDP) **116**
- 8.2 Rast obsega BDP Slovenije (realni BDP) **117**
- 9.1 Primanjkljaj sektorja država v odstotkih BDP **133**
- 11.1 Razmerje med dejanskim in potencialnim (naravnim) BDP ter stopnjo inflacije **176**
- 11.2 Razmerje med dejanskim in potencialnim BDP v ZDA **176**
- 11.3 Dejanska in naravna stopnja brezposelnosti ter BDP **177**
- 11.4 Poslovni cikel in štirje temeljni cilji ekonomske politike **180**
- 11.5 Izbira instrumentarija ekonomske politike **183**
- 11.6 Časovni zamiki in destabilizacijska politika **192**
- 12.1 Učinki fluktuacij povpraševanja po denarju (L) na obrestne mere **210**
- 12.2 Konflikt med količino denarja in obrestno mero **211**
- 12.3 Rigidno targetiranje obrestne mere **212**
- 13.1 Monetarna prilagoditev fiskalne ekspanzije **227**
- 13.2 Učinki zmanjšanja davkov **228**
- 13.3 Vgrajena stabilnost **230**
- 13.4 Lafferjeva krivulja **239**
- 13.5 Stagflacija **239**
- 14.1 Organiziranost deviznega tržišča **245**

Seznam slik

- 14.2 Ravnovesje na deviznem trgu evra **247**
- 18.1 Ekonomsko optimalni obseg javne dobrine in Lindahlov davek **310**
- 18.2 Glasovanje o obsegu javne dobrine ob enotni davčni ceni **310**
- 19.1 Učinki uvedbe carin **327**
- 21.1 Oportunistični politično poslovni cikel **343**

seznam

Seznam preglednic

- 5.1 Prebivalstvo Slovenije po popisih prebivalstva **42**
- 5.2 Naravno gibanje prebivalstva Slovenije **43**
- 5.3 Zunanja migracija v Sloveniji **44**
- 5.4 Notranja migracija v Sloveniji **45**
- 5.5 Prebivalstvo Slovenije po aktivnosti leta 2012 (SRDAP) **48**
- 5.6 Prebivalstvo Slovenije po aktivnosti leta 2012 (ADS) **48**
- 5.7 Registrirano brezposelni in anketno brezposelni (Slovenija, 2011) **49**
- 5.8 Kazalniki aktivnosti prebivalstva in brezposelnosti **49**
- 5.9 Mere aktivnosti prebivalstva po spolu **50**
- 5.10 Delovno aktivno prebivalstvo Slovenije (SRDAP) **51**
- 5.11 Sestava delovno aktivnega prebivalstva po dejavnostih v Sloveniji (SRDAP) **52**
- 5.12 Brezposelnost in stopnje brezposelnosti v Sloveniji **54**
- 5.13 Struktura prebivalstva, starejšega od 15 let, po doseženi izobrazbi **55**
- 5.14 Kmetijska zemljišča v uporabi v Sloveniji **56**
- 5.15 Neto zaloge osnovnih sredstev na koncu leta 2012 po vrstah, Slovenija **61**
- 5.16 Nove investicije po institucionalnih sektorjih, Slovenija **63**
- 5.17 Povprečni letni kapitalni koeficienti slovenskega gospodarstva **64**
- 6.1 Nekaj rezultatov slovenskega gospodarstva v obdobju 1953–1990 **74**
- 6.2 Raven potencialnega in dejanskega bruto domačega proizvoda nekdanje Jugoslavije leta 1980 **78**
- 6.3 Nekaj rezultatov slovenskega gospodarstva v obdobju 1991–2014 **82**
- 7.1 Bruto domači proizvod Slovenije (tekoče cene, v milijonih EUR) **102**
- 7.2 Proizvodna sestava BDP **103**
- 7.3 Bruto domači proizvod Slovenije **105**
- 7.4 Končna potrošnja v Sloveniji **105**
- 7.5 Končna potrošnja države v Sloveniji **105**
- 7.6 Saldo menjave blaga in storitev s tujino **106**
- 7.7 Bruto domači proizvod Slovenije **106**
- 7.8 Nominalni in realni bruto domači proizvod Slovenije **107**
- 7.9 Preračun BDP Slovenije v ameriške dolarje (USD) **109**
- 7.10 Primerjava deviznega tečaja in paritete kupne moči ter izračun ravni cen **110**

Seznam preglednic

- 7.11 Bruto domači proizvod na prebivalca v Sloveniji v USD **110**
- 7.12 Indeksi ravni bruto domačega proizvoda na prebivalca v standardih kupne moči **111**
- 7.13 Obseg sive ekonomije v odstotkih od BDP **112**
- 8.1 Bruto domači proizvod Slovenije v obdobju tranzicijske depresije **116**
- 8.2 Bruto domači proizvod Slovenije v obdobju rasti 1995–2008 **116**
- 8.3 Bruto domači proizvod Slovenije v obdobju gospodarske krize **117**
- 9.1 Bruto domači proizvod Slovenije **120**
- 9.2 Končna zasebna potrošnja v Sloveniji **120**
- 9.3 Povprečna letna razpoložljiva sredstva gospodinjstev, z lastno proizvodnjo in bonitetami **121**
- 9.4 Povprečne mesečne plače na zaposleno osebo pri pravnih osebah ter indeksi plač **123**
- 9.5 Izdatki gospodinjstev za končno potrošnjo leta 2014 v Sloveniji **125**
- 9.6 Dohodkovne elastičnosti in sestava izdatkov za osebno potrošnjo v nekdanji Jugoslaviji **127**
- 9.7 Cenovne elastičnosti povpraševanja v Sloveniji (1956–1978) **128**
- 9.8 Končna potrošnja države v Sloveniji **130**
- 9.9 Prihodki in izdatki sektorja država po vrstah **132**
- 9.10 Temeljne kategorije primanjkljaja sektorja država, Slovenija **133**
- 9.11 Obremenitve z davki in prispevki za socialno varnost po vrstah dajatev **133**
- 9.12 Premoženjska bilanca države **134**
- 9.13 Stanje konsolidiranega dolga sektorja država v Sloveniji **135**
- 9.14 Povprečni letni in večletni kapitalni koeficienti slovenskega gospodarstva **139**
- 9.15 Povprečna letna in večletna produktivnost kapitala (osnovnih sredstev) slovenskega gospodarstva **140**
- 9.16 Mejni letni kapitalni koeficienti slovenskega gospodarstva **142**
- 9.17 Mejni dveletni kapitalni koeficienti slovenskega gospodarstva **144**
- 9.18 Stopnja investiranja v Sloveniji **147**
- 9.19 Tehnična sestava bruto investicij v Sloveniji **148**
- 9.20 Sestava izplačanih investicij v osnovna sredstva po virih financiranja v Sloveniji **149**
- 9.21 Velikost, gospodarska razvitost in zunanja trgovina leta 2011 **150**
- 9.22 Plačilna bilanca Slovenije **152**
- 9.23 Storitvena menjava Slovenije s tujino leta 2014 **153**
- 9.24 Deleži izvoza in uvoza blaga v predelovalnih dejavnostih leta 2014 v Sloveniji **158**
- 9.25 Izvoz in uvoz po blagovnih sektorjih leta 2014 v Sloveniji **159**
- 9.26 Izvoz in uvoz po blagovnih sektorjih leta 2014 v Sloveniji **160**
- 9.27 Sestava menjave blaga Slovenije po pomembnejših državah leta 2014 **161**
- 9.28 Gibanje *terms of trade* v Sloveniji **161**
- 9.29 Bruto zunanji dolg Slovenije **163**

- 9.30 Struktura bruto zunanjega dolga Slovenije **164**
- 9.31 Bruto in neto zunanji dolg ter neto pozicija mednarodnih naložb Slovenije (v milijonih EUR) **164**
- 9.32 Bruto in neto zunanji dolg ter neto pozicija mednarodnih naložb Slovenije (v odstotkih BDP) **165**
- 10.1 Temeljni agregati nacionalnih računov **168**
- 11.1 Povezava med proračunskim primanjkljajem, zunanjetrgovinskim presežkom, varčevanjem in investicijami **179**
- 11.2 Izvedbene (praktične) omejitve delovanja ekonomske politike **190**
- 11.3 Primerjava dolžine zamikov fiskalne in monetarne politike **193**
- 11.4 Učinki fiskalne politike na ključne spremenljivke **194**
- 11.5 Analitične omejitve tradicionalnega pristopa k ekonomski politiki **194**
- 12.1 Prispevek Slovenije k denarnim agregatom EMU **202**
- 12.2 Poenostavljena bilanca centralne banke **203**
- 12.3 Poenostavljena bilanca poslovnih bank **205**
- 12.4 Konsolidirana bilanca stanja bančnega sistema po dokončani multiplikaciji **207**
- 13.1 Dejanski, strukturni in ciklični primanjkljaj v ZDA **232**
- 13.2 Ugotavljanje proticikličnosti fiskalne politike **235**
- 15.1 Stabilizacijske recepture in ukrepi **270**
- 15.2 Države z najvišjimi stopnjami inflacije v 20. stoletju **272**
- 16.1 Razvrstitev dobrin po njihovih ekonomskih značilnostih **281**
- 16.2 Načini proizvodnje in financiranja javnih dobrin (s primeri) **282**
- 19.1 Stroški proizvodnje v enotah dela **321**
- 19.2 Komparativni stroški **322**

predgovor

Predgovor

Učbenik Makroekonomska analiza in ekonomska politika zaokroža splet študijske literature, ki smo jo v zadnjih letih pripravili za študente Mednarodne fakultete za družbene in poslovne študije in poleg tega učbenika vključuje še zbirke rešenih nalog iz mikro in makro ekonomije ter učbenik Uvod v matematično ekonomijo, ki jih je pripravil mag. Rado Pezdir. Učbenik je nastajal v zadnjih treh študijskih letih vzporedno z razvojem predmeta Ekonomska politika, posamezni deli besedila pa so bili preverjeni kot študijsko gradivo. V primerjavi s standardnim pristopom k poučevanju ekonomske politike ima učbenik nekatere posebnosti.

Veliko prostora je namenjenega analizi gospodarskega razvoja in ekonomske politike v Sloveniji. Celoten prvi del učbenika je posvečen analizi dejavnikov gospodarske rasti v Sloveniji in uspešnosti razvoja slovenskega gospodarstva od časov socialistične Jugoslavije do tranzicije in zadnje finančne krize. Tudi v drugih delih so nanizani primeri in podatki iz prakse in rezultatov slovenske ekonomske politike.

Drugi del učbenika je namenjen prikazu temeljnih pojmov in povezav v makroekonomski analizi. Ta del učbenika je uporaben za slušatelje temeljnih ekonomskih predmetov, za študente pri predmetu Ekonomska politika pa je lahko priročen repetitorij znanja makroekonomije, ki je ključno za razumevanje ekonomske politike.

Pri prikazu ekonomske politike smo uporabili problemski pristop. To pomeni, da pregled ekonomske politike ni urejen po vrstah politik oziroma instrumentih (denarna politika, fiskalna politika itd.), temveč po funkcijah oziroma problemih, ki jih ekonomska politika rešuje. Najprej so prikazani možni ukrepi za uravnavanje poslovnih ciklov (tretji del), nato ukrepi za uravnavanje delovanja posameznih trgov (četrti del), v okviru petega dela pa tudi vprašanja prerazdeljevanja dohodka in socialnega zavarovanja, ki so vedno tudi politično ekonomska vprašanja.

Učbenik poudarja politično ekonomske in institucionalne vidike ekonomske politike. Peti del učbenika sistematično predstavlja sodobna spoznanja ekonomistov o vplivu, ki ga imajo na izbiro ukrepov in uspešnost ekonomske politike interesi odločevalcev in deležnikov ter institucionalni okvir, v katerem delujejo. Tudi v druge dele učbenika, ki sicer sledijo bolj standardnemu

normativnemu pristopu, so vpletena opozorila o pogostem odstopanju dejanske ekonomske politike od priporočil in o razlogih za ta odstopanja. Uvod in prvi del razlagata pojem ekonomskih sistemov ter ključne razlike v ustroju in uspešnosti socialističnih in kapitalističnih oziroma tržnih gospodarstev.

Učbenik je pisan tako, da je dostopen tudi širšemu krogu bralcev, ki bi radi pridobili osnovno znanje makroekonomije in ekonomske politike. Ti bralci bodo verjetno izpustili nekatere tehnično zahtevnejše dele. Hkrati pa bodo zahtevnejši študentje ali bralci opazili, da so matematične izpeljave v učbeniku omejene na najbolj pomembne in nujne. Tako je zato, ker so matematični analizi ekonomskih pojavov namenjeni uvodoma omenjeni priročniki za vaje in učbenik Uvod v matematično ekonomijo.

Avtorja se zahvaljujeva Mednarodni fakulteti za družbene in poslovne študije iz Celja za poudarek, ki ga v svojem programu namenja ekonomskim predmetom, in za izdajo učbenika, sodelavcu Radu Pezdirju pa za odlično sodelovanje in velik prispevek k razvoju vsebine in načina poučevanja ekonomskih predmetov na fakulteti.

V Celju, januar 2016.